

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВознавство»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 053 - Психологія

Слов`янськ - 2022

УДК 34(075)

Є60

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засідання кафедри філософії,
історії та соціально-гуманітарних дисциплін
(протокол № 9 від 27 червня 2022 року)*

*Рекомендовано вченою радою
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет
(протокол № 9 від 16 червня 2022 року)*

Укладач: Ємельяненко Г.Д., доктор філософських наук, професор

Рецензенти: Степанов В.В., кандидат філософських наук, доцент
Радзієвська О.В., кандидат педагогічних наук, доцент

Є60 Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Правознавство» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 – Психологія / Г.Д. Ємельяненко. Слов'янськ, 2022. 73 с.

У конспекті лекцій відповідно до програми навчальної дисципліни «Правознавство» системно викладено теоретичні положення теорії держави і права та основні поняття головних галузей права України: конституційного, цивільного, сімейного, трудового, адміністративного, кримінального тощо. Зміст конспекту лекцій відповідає нормам Конституції та чинному законодавству України. Конспект лекцій адресований здобувачам (денної-заочної форми навчання) закладів вищої освіти для неюридичних спеціальностей.

ISBN 978-617-599-045-2

© Г. Д. Ємельяненко, 2022

© «ДВНЗ» ДДПУ, 2022

ЗМІСТ

Вступ.....	4
ТЕМА 1. Правознавство як наука та навчальна дисципліна.....	8
ТЕМА 2. Філософія права.....	16
ТЕМА 3. Основи конституційного права України.	23
ТЕМА 4. Цивільне законодавство України.....	29
ТЕМА 5. Основи адміністративного права України.....	35
ТЕМА 6. Загальна характеристика сімейного права України.....	40
ТЕМА 7. Основи кримінального права України.....	45
ТЕМА 8. Трудове право.....	49
ТЕМА 9. Академічна доброчесність: перспективи – ризики – сподівання.....	60
ТЕМА 10. Підприємницьке право.....	65
Післямова.....	73

ВСТУП

Даний конспект лекцій розкриває основний зміст навчальної дисципліни «Правознавство» відповідно до робочої програми для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 - Психологія. Вивчення дисципліни «Правознавство» допоможе здобувачам закріпити й удосконалити знання з основних положень курсу, навчити здобувачів орієнтуватися в чинному законодавстві України, аналізувати зміст нормативних актів.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Правознавство» є: формування у здобувачів правової культури мислення, освоєння правових теорій, концепцій, ідей, які можуть стати основою розвитку світогляду сучасного фахівця.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Правознавство» є:

- ознайомлення здобувачів з основними поняттями, принципами та положеннями правознавства, сучасними методологічними концепціями, виявлення методологічної ролі юридичного знання в розумінні суспільних проблем;

- формування у здобувачів здібностей до самостійного аналізу складних явищ суспільного життя;

- формування вмінь логічно мислити, міркувати й сміливо висловлювати свою точку зору;

- визначення специфіки правознавства, закономірностей виникнення, розвитку та функціонування права, його структури, взаємозв'язку та взаємодії з іншими сферами культури;

- формування цілісного уявлення про права людини, як засадничої цінності суспільства.

За результатами вивчення дисципліни у здобувачів вищої освіти повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

- здатність вільно орієнтуватися в сучасному правовому полі та положенні теорії держави і права;

- готовність здобувача вищої освіти до високих результатів інтелектуального, культурного, правового, морального, духовного, фізичного та професійного саморозвитку та самовдосконалення;

- здатність використовувати юридичні закони, як орієнтири для людського самовдосконалення;

- здатність здобувача вищої освіти до компетентної самостійної роботи, використовуючи основні технічні засоби знаходження та опрацювання інформації в глобальних комп'ютерних мережах;

- здатність правильно ставити цілі, проявляти наполегливість в їх досягненні;

- здатність формулювати власну точку зору на основі опрацювання юридичних першоджерел;

- готовність демонструвати базові уявлення про основні теоретичні положення правознавства;

спеціальні:

- готовність грамотно вести дискусії, застосовуючи фундаментальні правові категорії;

- здатність використовувати в пізнавальній діяльності базові знання з правознавства, методи логічного аналізу, теоретичного та емпіричного дослідження;
- здатність використовувати одержані знання у процесі розвитку національної культури, гуманізму, демократії й особистого духовного самовдосконалення;
- здатність орієнтуватися в правових питаннях як теоретичного, так і практичного характеру;
- готовність застосовувати юридичні знання в безпосередній практичній і науковій діяльності, аргументовано вести дискусію;
- здатність орієнтуватись у системі конституційного законодавства України, аналізувати його зміст;
- здатність ефективно захищати свої конституційні права;
- здатність аналізувати зміст і укладати розповсюджені види цивільно-правових договорів.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Правознавства» здобувач повинен:

- знати предметну область правознавства, пам'ятати або відтворювати правові факти (терміни, юридичні закони, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи тощо);
- вміти інтерпретувати вивчений матеріал з правознавства, знати як пояснити юридичні закони;
- вміти прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань;
- вміти застосовувати на практиці нормативно-правові акти, правові ідеї, концепції, методологію та категоріальний апарат для

розв'язання конкретних юридичних задач та проблем;

- вміти аналізувати інформацію з правознавства, розділяти її на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значущість даних;

- вміти презентувати теоретичний і практичний матеріал з правознавства для масової аудиторії.

ТЕМА 1. ПРАВОЗНАВСТВО ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

План:

1. Основи загальної теорії держави і права.
2. Держава в правознавстві.
3. Сутність, ознаки, функції і принципи права.
4. Норма права: поняття, структура, види.

Ключові поняття: теорія, держава, право, правознавство, норми права, правова норма, форми держави, генезис, юриспруденція.

1. Основи загальної теорії держави і права

Термін «правознавство» тотожний терміну «юриспруденція». Термін «юриспруденція» виник у Давньому Римі наприкінці IV - на початку III ст. до н.е. (лат. *jurisprudentia* - знання права).

Поняття правознавство в одному з найбільш значущих тлумачних словників В. Даля перекладається: «право» - насильство, сила, а «знавство» - знати. Поняття юриспруденція перекладається «*juris*» - право, «*prudentia*» - знання, передбачення.

Визначення правознавства як дисципліни через родові поняття, через круги Ейлера, де родові поняття «право», а «правознавство» як вид права. В середині права є три види права - юридична діяльність, вид права як наука, вид права як дисципліна. Є така діяльність, котра врегульована правом, коли люди вступають у відносини певного роду, вони вступають у юридичну або правову діяльність. Вид права як наука – це теорії вчених, наукові тексти, які описують наукову діяльність. Вид права як дисципліна, це те що вивчають на лекціях і

практичних заняттях, використовуючи особливу методику викладання правових дисциплін для того, щоб навчити здобувачів навичкам бачення права і його закономірностям.

Правознавство це система юридичних наук, котра складається з певних частин, які є класифікацією: міжнародне право, конституційне право, цивільне право, трудове право, сімейне право, кримінальне право, адміністративне право тощо.

Правознавство потрібно вивчати для того, щоб знати свої права та вміти їх застосовувати, щоб в будь-якій життєвій ситуації вміти їх відстояти.

2. Держава в правознавстві

Держава і право пов'язані між собою, тому що держава народжує право, сучасне право є продуктом держави. Держава існує тільки завдяки праву, те що держава існує ми можемо дізнатися подивившись документ і побачити що існує держава Україна, Польща, Румунія тощо.

Держава – це політико - територіальна організація публічної влади.

Класова теорія походження держави – це результат історичного прогресу, обумовленого економічними перетвореннями. Держава виникає внаслідок появи надлишкового продукту, приватної власності, яка призводить до майнової та соціальної нерівності, класового розшарування суспільства. Утворення держави пов'язано з необхідністю стримування пригніченого класу. Авторами класової теорії є гурі економічної теорії - Ф. Енгельс і К. Маркс. Ідея виникнення держави - люди поділялися на два класи панівний

економічний клас, який взяв у володіння засоби виробництва та клас який підкорювався. Але клас, який підкорювався не погоджувався з тим, що відбувалося, тоді з'явилася держава, яка за допомогою насильства зробила так, що люди почали підкорюватися економічно панівному класу.

Теологічна теорія – теорія, що ґрунтується на ідеї божественного створення держави з метою реалізації загального блага. Вона обґрунтовує панування духовної влади над світською, церкви — над державою. Автором теологічної теорії у християнському дискурсі є Ф. Аквінський, який говорив про ідеальний пристрій суспільства «Град Божий» і його відбиток на землі «Град Земний». Держава – це відбиток ідеальної моделі ідеї держави на небесах.

Патріархальна теорія – вчення, що розглядає державу, як продукт розвитку сім'ї. Автором патріархальної теорії був Арістотель, який говорив, держава – це сім'я яка розрослася, у якої є патер.

Договірна теорія – держава виникає внаслідок досягнення певних домовленостей між людьми. Засновниками договірної теорії є Т.Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо. У них була загальна ідея створити державу. Був природний стан (бездержавний), коли люди робили все що хотіли. Потім у людей почали виникати суперечності «людина людини вовк» (Т. Гоббс). Ось коли людина захотіла чуже, тоді з'явилася «війна всіх проти всіх» (Т. Гоббс) і люди почали воювати. Після того як їм набридло воювати, вони склали договір про те, що кожен обмежує свою свободу. Таким чином договірна теорія свідчить – я відмовляюсь від частини своїх прав на вас, а ви відмовляєтесь від тих же природних прав на мене і ми укладаємо договір. Люди часто

не дотримувалися договору, тоді виникла держава, яка стежила за тим, щоб люди все-таки дотримувалися договору.

Теорія насильства – держави виникають унаслідок завоювань, коли з'являється потреба утримувати переможене плем'я у покорі. Тобто, населення – це минулі раби, а держава – це те що їх утримує від бунту. Автор теорії насильства Л. Гумплович.

Психологічна теорія – причиною виникнення держави є особливості психіки людини. Автори психологічної теорії зазначали, що є два типи душі - власна і підкорююча. Тобто у психіці людини у когось душа хоче панувати, а у когось підкорятися, таким чином утворилась держава.

Ознаками держави є наявність системи суверенної політичної влади, територія, монополія на легальне застосування примусу, наявність державної мови, апарат держави, наявність національної правової системи, населення.

Форми держави: форма правління (монархія, республіка, олігархія); форма державного устрою - унітарна, федеративна, конфедеративна; політичний режим (демократичний, авторитарний, тоталітарний).

ФОРМИ ДЕРЖАВИ		
ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ	ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ	ФОРМА ДЕРЖАВНОГО РЕЖИМУ
МОНАРХІЯ РЕСПУБЛІКА: <ul style="list-style-type: none"> - абсолютна - обмежена 	ПРОСТА (унітарна держава)	ДЕМОКРАТИЧНА: <ul style="list-style-type: none"> - ліберальний - консервативний - радикальний
РЕСПУБЛІКА: <ul style="list-style-type: none"> - парламентська - президентська - змішана 	СКЛАДНА ДЕРЖАВА: <ul style="list-style-type: none"> - федерація - конфедерація 	НЕДЕМОКРАТИЧНА: <ul style="list-style-type: none"> - авторитарний - тоталітарний

3. Сутність, ознаки, функції і принципи права.

Право - це сукупність норм, забезпечених силою державного примусу.

Теологічна теорія - автор конституції невідомий, автори знеособлюються, тому що дано зверху (Бог).

Класова теорія – право це укладена в закон воля економічно-панівного класу (К. Маркс).

Історична теорія - заснована на природному відборі. З'являються правила, які змінюються при недотриманні або при несприйнятті їх людьми, з'являються нові. Таким чином відбувся природний відбір

права, залишаються самі правильні і кращі норми. Право - це продукт історичного розвитку.

Юридичний позитивізм - право це те, що записано або закріплено в священних текстах, конституції, законах тощо.

Природна школа - право природне і вроджене в людині, кожна людина відчуває свої права.

Психологічна теорія - право з'явилося в людині через повторення (мемезис). Право має ірраціональний характер, право в підсвідомості (З. Фрейд).

Функція права регулююча і охоронна. Навіщо потрібно право? По-перше, для регулювання, наприклад, правила дорожнього руху, це нормативно-правовий акт, у якому написано, що в Україні рух правосторонній. По-друге, охоронна функція права, наприклад, при порушенні права людину карають.

4. Норма права: поняття, структура, види

Правова норма - це загальнообов'язкове правило поведінки, яке показує рівень прав і свобод людини.

Логічне розуміння правової норми, судження – взаємозв'язок 2-х елементів - суб'єкт та предикат. Загальне – усі S сутність Р. Тобто є судження індивідуальне. Загальне – означає, що ця норма розповсюджується на невизначене коло осіб, тобто на всіх, але конкретно нікого не перераховує.

Види норми, усі норми поділяються на охоронні норми та регулятивні; матеріальні та процесуальні; імперативні та диспозитивні; зобов'язуючі, забороняючі та уповноважуючі норми.

Норма права - це один з елементів системи права. Норма права не має особистісний характер, вона спрямована на всіх людей або на якусь конкретну групу людей, також вона розрахована на неодноразове застосування.

Структура правової норми поділяється на 3 частини: якщо – це гіпотеза, яка виявляє коли норма буде працювати; то – це диспозиція; інакше – це санкція (каральна санкція та заохочувальна санкція).

Список рекомендованої літератури

1. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. К.: Знання, 2018. 583 с.

2. Правознавство: Підручник / За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2019. – 848 с.

3. Правознавство: Навч. посіб. / С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).

4. Правознавство: навч. посіб. / В.М. Олуйко, Р.І. Кондратьєв, Р.О. Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.

5. Роль правових актів Європейського суду з прав людини в кримінальному процесі України. *Проблеми законності: зб. наук. праць.* № 150, 2020. С. 233-243.

6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. К.: Освіта України, КНТ, 2018. 592 с. 9 10.

Питання для самоконтролю

1. Що можна віднести до правових цінностей?

2. Розкрийте значення поняття: «правознавство», «держава», «право», «закон», «суспільство», «демократія», «людина», «правосвідомість», «праворозуміння».

3. Дайте характеристику термінів «норма права», «правова норма» «гіпотеза-диспозиція-санкція».

4. Яке значення має правознавство в процесі виховання та поведінки громадянина? Яке значення правового виховання у школі.

5. Головна мета громадянського виховання.

6. Які причини і закономірності виникнення держави?

7. Які зміни і проблеми виникають при переході від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки?

Теми есе

1. Правова держава і громадянське суспільство.
2. Структура правової системи суспільства.
3. Місце держави в правовій системі суспільства.
4. Порядок та процедура реалізації прав і обов'язків суб'єктів, що визначені нормами матеріального права.

Теми презентацій

1. Держави, що існували на території сучасної України.
2. Значення правових норм в існуванні та розвитку суспільства.
3. Основні етапи розвитку прав людини.
4. Історичні умови виникнення держави. Основні теорії походження держави.

ТЕМА 2. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

План:

1. Правова аксіологія: право і цінності
2. Право і мораль
3. Філософсько-правове розуміння свободи людини

Ключові поняття: філософія права, аксіологія права, гносеологія права, онтологія права, правова антропологія, мораль, юридичний позитивізм, свобода, відповідальність

1. Правова аксіологія: право і цінності

У сучасному суспільстві говорять про кризу класичних західних цінностей – прогресу, гуманізму, раціональності, свободи, про їхню перманентну переоцінку та напружені пошуки нових орієнтирів існування. Проблема цінностей пов'язана з інтерпретацією та розумінням найголовніших, базових принципів функціонування суспільства і держави, їхнього устрою, життєдіяльності націй, взаємовідносин соціальних верств, життя кожної конкретної особистості. Не акцентуючи увагу на теоретичному дослідженні поняття «цінності», прихильники аксіологічного способу інтерпретації та розуміння світу в праві внесли значний внесок у його практичне, змістовне наповнення. Спочатку вони акцентували увагу на ситуації усвідомленого нігілізму, хаосу ціннісних пріоритетів, що сприяла не лише пошукам нової парадигми розуміння буття, а й враховувала внутрішній розлад і кризу духовного світу багатьох людей, позбавлених віри в раціональне сприйняття світу.

Дискусії щодо «природних й невідчужуваних» її прав і свобод, щодо «недоторканості» та «святості» її й, взагалі, будь-чиєї приватної

власності, про справедливе судочинство та незалежність громадянського суспільства від держави, про вільну пресу й засоби масової інформації, розподіл влади та місцеве самоврядування – усього того, до чого разом з багатьма країнами світу прямує сьогодні й Україна, у своєму корінні невід’ємно пов’язані з цінностями демократії - свободою, братерством і гуманізмом. Концептуалізовані плеядою енциклопедистів, просвітників, юристів вони і сьогодні зберігають свій невичерпний потенціал і значущість. Втілені у правові норми, вони забезпечують у демократичних країнах сьогоднішнього світу і право на життя, і право на недоторканість особи, і право на свободу пересування та вибір місця проживання, на свободу совісті та віросповідання тощо. Інші суттєві права, права соціально-економічного та політичного характеру також ґрунтуються й певною мірою залежать від громадянського, теоретичного, світоглядного, ідеологічного та політико-державницького розуміння та інтерпретації цінностей.

Таке розуміння є надзвичайно важливим ще й тому, що ХХІ сторіччя потребує нагального переосмислення з позицій сучасності усіх попередніх ціннісних передпозицій, що рухаються від уявлень про абстрактне громадянське суспільство, необмежений лібералізм та ринкову стихію до все більш соціально орієнтованої і державно регульованої ринкової економіки, «організованої демократії» та подальшої гуманізації громадянського суспільства.

Дискусійною сьогодні є і проблема загальнолюдських цінностей. Якщо не торкатися правової аксіологічної теорії цінностей, то завжди виникає постійна колізія між всезагальністю проголошуваних

цінностей і їхньою значущістю та значенням і у процесах історичного розвитку людської цивілізації, і у конкретних реальних ситуаціях повсякденного існування.

Правове втілення та інтерпретація значення таких цінностей у різних культурних, історичних, правових соціальних, політичних та ідеологічних ситуаціях і у новітній реальності як правило не тільки не співпадає, але й інколи докорінно різняться у розумінні їхньої сутності. І навіть у країнах високо розвинутої демократії все більш помітною починає бути невідповідність загальних ціннісних принципів побудови демократичного устрою громадянського суспільства з конкретними правовими нормами їхнього втілення та застосування.

Сьогодні в Україні історично особливий період трансформації суспільства, який торкається й зачіпає усі суттєві ціннісні передпозиції. Надзвичайний ступінь соціального розмежування різних верств населення з огляду на особливості отримання й перерозподілу прибутків суспільного виробництва, тіньова економіка, монополізація влади, корупція та інші негаразди й суперечності суспільного розвитку всебічно посилюють вплив та подовжують існування у громадянському суспільстві ціннісних пріоритетів минулого, зокрема, й ідеологем авторитарного соціалізму, заснованих на ошуканій вірі людей щодо ліквідації експлуатації, соціального рівноправ'я та справедливості.

2. Право і мораль

Філософ І. Кант намагався розібратися у своїй роботі присвяченій етиці «Критика практичного розуму» що таке мораль, звідки у

людині впливають моральні норми в поведінці, звідки люди дізнаються про мораль. Мораль не є природним почуттям, яке притаманне всім людям. І мораль не дається людині завдяки релігії і релігійним догмам. Мораль – це внутрішня властивість людини або закон, який веде людину по життю.

I. Кант формує закони: легальний і моральний закони. Легальний закон – дія, яка регулюється зовнішніми умовами, яку людина здійснює чекаючи винагороду або боїться покарання державою, суспільством тощо. Моральний закон - внутрішній закон, необхідний фундамент, який характеризує людину як моральну істоту, розвинену особистість.

Категоричний імператив – це моральний закон, живи так, щоб максима твоєї волі могла служити основою загального законодавства; роби так, щоб інша людина для тебе і людства завжди поставала тільки як мета, але ніколи, як засіб для досягнення твоїх власних прагнень і бажань.

3. Філософсько-правове розуміння свободи людини

Підходи до проблеми свободи: жорсткий детермінізм, волюнтаризм або індетермінізм, діалектичний підхід.

Суть детермінізм полягає в абсолютному запереченні свободи. Людину у світі оточують причинно-наслідкові зв'язки. Відповідно до цього підходу свобода - це ілюзія. Історія людської думки виділяє погляди на заперечення свободи: фаталізм стоїків і феномен карми в Індії.

Волюнтаризм або індетермінізм - людина повністю вільна у своїх діях, на неї ніхто не може вплинути. Згідно з цим принципом - воля є

головним законом буття. Представники підходу - А. Шопенгауер («Світ як воля і уявлення») і Ф. Ніцше («Про свободу до влади»).

Негативний вид свободи пов'язаний зі словом свобода від чогось - від заборон, гніту, пресингу, тиску. Дайте мені свободу, але я не знаю, що буду з нею робити (В. Висоцький»).

Позитивний вид свободи пов'язаний зі словом свобода для чогось - для творчості, змін у житті, самоактуалізації, самореалізації в житті. У людині повинна бути свобода для того, щоб вона могла щось робити, для того щоб чимось займатися. Але для цього необхідні умови, наявність часу і грошей.

Обмеження свободи - людина робить вибір з реального буття, з того що є перед її очима. Людина завжди хоче те, що бачить безпосередньо (фільм «Мовчання ягнят»).

Свобода дається людині на конкретному рівні. Маючи можливість вибирати на одному рівні, людина не може бути вільною в іншому форматі.

Умови реалізації та здійснення вільного вибору. Залежно від того який вибір людина робить, вона таким чином розписує своє майбутнє. Відмова від вибору є теж вибір (Ж.-П. Сартр).

Труднощі реального прояву свободи у світі, по-перше, наявність реальної несвободи, яка може супроводжуватися відчуттям свободи. По-друге, наявність реальної свободи при почутті не свободи.

Реалізація права на свободу, це коли людина може протистояти культурним стереотипам. Цей момент яскраво проявляється в бажанні стати над вимогами і заборонами суспільства. Або коли людина намагається подолати свою природу, намагаємося змінити

навколишній світ. Протистояння природній необхідності показує людині, що при бажанні вона зможемо домогтися всього навіть при відсутності реальної можливості. Можливість піднятися над своїми природними схильностями показує людей, як вільних істот, які стоять вище природи, вище того, що в них закладено.

Список рекомендованої літератури

1. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. К.: Знання, 2018. 583 с.

2. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.

3. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).

4. Правознавство: навч. посіб. /В.М. Олуйко, Р.І. Кондратьєв, Р.О. Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.

5. Роль правових актів Європейського суду з прав людини в кримінальному процесі України. *Проблеми законності: зб. наук. праць.* № 150, 2020. С. 233-243.

6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. К.: Освіта України, КНТ, 2018. 592 с.

Питання для самоконтролю:

1. Прокоментуйте погляди І. Канта на проблему взаємозв'язку моралі і права.

2. Причини і можливості поєднання морального, правового і раціонального в сучасному науковому пізнанні.

3. Чому розвиток людських якостей і моральності надає конкурентних переваг у змаганні різних соціумів.

4. Чому надмірна соціальна нерівність у добу цивілізації деформує мораль людини?

5. Які на Вашу думку, є засоби стримування людської агресивності?

Теми есе

1. Право і мораль: єдність і відмінність.
2. І. Кант про право і можливості його пізнання.
3. Правопорушення: поняття, причини і види.
4. Юридична відповідальність: поняття та види.

Теми презентацій

1. Філософсько-правовий зміст і обґрунтування прав людини.
2. Гуманістична природа права.
3. Ціннісні основи права: право як цінність.
4. Право як форма свободи.
5. Справедливість як основна правова цінність.

ТЕМА 3. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

План:

1. Загальна характеристика Конституції України та її юридичні властивості

2. Предмет, принципи і ознаки конституційного права

Ключові поняття: конституція, громадянин, презумпція невинності, президент, свобода, держава, преамбула, повноваження, самоврядування

1. Загальна характеристика Конституції України та її юридичні властивості

Конституційне право - це базова галузь права України. Конституція – це документ, який володіє внутрішньою жорсткою будовою.

Перша Конституція виникла у ХІХ ст. у США, майже у всіх державах земної кулі є своя конституція, є своє конституційне право. У деяких державах Конституція неписана, наприклад, у Великобританії немає єдиного документа Конституції, у США, Німеччині, Франції конституція є.

Синонімом конституції є закон, тобто Конституція України є Основним Законом України.

Закон – це нормативно-правовий акт, що встановлює загальнообов'язкові правила у суспільстві та має найвищу юридичну силу.

Конституція України - Основний Закон держави України. Ухвалений 28 червня 1996 року на 5-й сесії Верховної Ради України

2-го скликання. Конституція України набула чинності з дня її прийняття. На пам'ять про прийняття Конституції в Україні щорічно святкується державне свято - День Конституції України.

Преамбула - передмова, вступна частина як правило важливого нормативного акту: конституції, закону, декларації, міжнародного договору, постанов та інших важливих актів, у якій роз'яснюється предмет, викладаються обставини та мотиви, що були приводом для видання чи укладення цього документу, його цілі й завдання, а також інші дані загального характеру.

2. Предмет, принципи і ознаки конституційного права

Конституційне право - самостійна галузь в складі українського права, що становить собою сукупність конституційних і звичайних норм.

Предмет конституційного права включає 4 блоки суспільних відносин:

1. Відносини, які складають основоположні засади народовладдя, суверенітету народу. Суверенітет народу — це природне право народу бути верховним і повновладним на своїй території.

2. Відносини, які розкривають побудову, устрій держави, як організації влади народу і для народу.

3. Відносини, які опосередковують основоположні засади функціонування держави. Головними з них є гуманізм, демократизм, розподіл влади тощо.

4. Відносини, що визначають характер зв'язків між державою і конкретною особою: відносини громадянства, відносини гарантій реалізації прав і свобод тощо.

Загальні принципи конституційного права України - публічності, пріоритетності, універсальності, демократизму, активної дієвості, науковості, наступності (виявляється в історизмі цієї галузі права), системності, програмності.

Спеціальні принципи конституційного права України - принципи основ конституційного ладу України; принципи конституційно-правового статусу людини, зокрема принцип громадянства; принципи форм безпосередньої демократії; принципи організації та діяльності органів державної влади; принципи місцевого самоврядування; принципи конституційної юстиції; принципи основ національної безпеки й оборони України тощо.

Конституційному праву притаманні такі ознаки:

1. Належить до галузей публічного права, оскільки предмет правового регулювання цієї галузі права пов'язаний з публічним здійсненням влади народу, держави та територіальної громади.

2. Має предметом правового регулювання найбільш важливі суспільні відносини у політичній та інших сферах суспільного і державного ладу.

3. Має свій метод правового регулювання, тобто сукупність прийомів і способів юридичного впливу на суспільні відносини, які є предметом цієї галузі права.

4. Має досить розгалужену систему. Ця система представлена такими елементами, як природне і позитивне право; матеріальне і процесуальне право; загальна й особлива частина тощо. Але традиційними елементами системи конституційного права залишаються інститути і норми конституційного права.

5. Характерне широке коло суб'єктів відповідних галузевих правовідносин.

6. Передбачає особливий вид суспільних відносин, пов'язаних із юридичною відповідальністю за порушення конституційно-правових норм.

7. Має винятково важливе значення для національної системи права і правової системи України загалом.

8. Відіграє важливу роль у суспільстві/державі, виступаючи одночасно як загально визнаною соціальною цінністю (благом), так і засобом пізнання дійсності. На відміну від інших галузей права, положення норм цієї галузі права, конституційно-правові дослідження та конституційна освіта є важливими для кожної людини, незалежно від її політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соц. походження, майнового стану, місця проживання та інших ознак.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. К.: Знання, 2018. 583 с.
3. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.
4. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта XXI століття).

5. Правознавство: навч. посіб. /В.М. Олуйко, Р.І. Кондратьєв, Р.О. Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.

6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. К.: Освіта України, КНТ, 2018. 592 с.

Питання для самоконтролю

1. Якими статтями Конституції України життя і здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю та гарантується право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування?

2. Дайте визначення поняттям «Конституція», «закон», «влада», «Президент», «суверенітет», «Верховна рада».

3. Охарактеризуйте зміст поняття «конституційно-правова відповідальність»?

4. Чи виконує Конституція ідеологічну функцію ?

5. Охарактеризуйте зміст поняття «преамбула».

6. Прокоментуйте наведене висловлювання: «Кожен парламент у тій чи іншій державі є дзеркальним відображенням інтелектуального рівня суспільства, яке його обрало» (Шарль де Голль).

7. Чи захищений в Україні народний суверенітет.

8. Проаналізувавши зміст українських конституційно-правових актів Конституції Пилипа Орлика 1710 р., визначте, чи змінювався предмет конституційно-правового регулювання.

9. Встановіть співвідношення між поняттями Конституція, конституційна держава та конституційний лад. Як співвідносяться поняття конституційний лад та конституціоналізм? Які категорії є для них спільними (об'єднуючими)?

10. У чому полягає зміст принципу свободи людини ?

Теми есе

1. Конституція України – Основний Закон держави.
2. Державна символіка України.
3. Конституційні обов'язки людини та громадянина.
4. Положення Конституції Пилипа Орлика.

Теми презентацій

1. Конституційний процес і реформи в Україні: мета проведення, завдання.
2. Конституція Пилипа Орлика (1710) як перша писана конституція: загальна характеристика.
3. Універсали Центральної Ради (1917-1918): загальна характеристика.
4. Конституція УНР (1918): загальна характеристика.
5. Характеристика діяльності Громадської організації (ГО).

ТЕМА 4. ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

План:

1. Загальна характеристика цивільного права України
2. Загальні положення цивільного права України
3. Зобов'язальне право

Ключові поняття: цивільна дієдатність, цивільна правоздатність, фізичні особи, юридичні особи, договір, угода, зобов'язання, суб'єкт права, об'єкт права

1. Загальна характеристика цивільного права України

У Давньому Римі право поділилося на 2 частини – публікус та цивіліст. Публікус – це коли виникла спочатку держава потім люди, відбуваються відносини підпорядкування. Цивіліст – це коли суб'єкти однакові, тобто відбуваються рівноправні відносини. Цивільне право - це класичний цивіліст «civilis». Головний принцип цивільного права – рівність суб'єктів. Головна частина Цивільного права укладена в «Цивільний кодекс України», який на сьогоднішній день складається з 6-ті частин. Перша частина – це загальні положення, у цій частині вивчаються загальні уявлення. П'ята частина – зобов'язальне право, у цій частині вивчаються окремі види договорів.

Зміст Цивільного кодексу України

Книга перша. Загальні положення

- a. Розділ 1. Основні положення
- b. Розділ 2. Особи
- c. Розділ 3. Об'єкти цивільних прав
- d. Розділ 4. Правочини. Представництво

- e. Розділ 5. Строки та терміни. Позовна давність
- 2. Книга друга. Особисті немайнові права фізичної особи
- 3. Книга третя. Право власності та інші речові права
  - a. Розділ 1. Право власності
  - b. Розділ 2. Речові права на чуже майно
- 4. Книга четверта. Право інтелектуальної власності
- 5. Книга п'ята. Зобов'язальне право
  - a. Розділ 1. Загальні положення про зобов'язання
  - b. Розділ 2. Загальні положення про договір
  - c. Розділ 3. Окремі види зобов'язань
    - d. Підрозділ 1. Договірні зобов'язання (Глава 54-77)
    - e. Підрозділ 2. Недоговірні зобов'язання (Глава 78-83)
- 6. Книга шоста. Спадкове право

2. Загальні положення

Перша частина цивільного права ділиться на 3 елементи: суб'єкт, об'єкт та угода, зобов'язання, договір.

Суб'єкт – це той хто може брати участь у цивільних відносинах. У цивільному праві є два види суб'єктів: фізичні і юридичні особи.

Фізична особа – людина, учасник правових відносин.

Виділяють два параметри фізичної особи: цивільна правоздатність і цивільна дієздатність. Цивільна правоздатність – дія тіла володіти цивільними правами та обов'язками. Правоздатність - це коли автоматично з'являються права. Цивільна дієздатність – здатність своєю дією породжувати цивільні права та обов'язки. Дієздатність – це коли потрібна воля дитини.

Юридична особа – організація, яка володіє самостійним майном і здатністю відповідати за своїми обов'язками. За класифікацію цивільне право поділяє юридичні особи на 2 види: підприємницькі (комерційні) і непідприємницькі (некомерційні). Комерційні створюються для того, щоб отримати прибуток, а некомерційні створюються з іншою метою - не для отримання прибутку.

Об'єкт – це те з приводу чого виникають цивільні відносини, з приводу чого люди починають спілкуватися (речі, гроші, цінні папери, право власності тощо).

Право власності – це право володіти, користуватися і розпоряджатися майном. У власності є два питання: придбання і припинення права власності. Придбання права власності поділяється на: переробку, знахідку, скарб. Припинення права власності поділяється на: конфіскацію, реквізицію, приватизацію.

Угода – це юридичний факт згідно з яким переходять права та обов'язки. Договір – це юридичний факт у якого дві сторони. У результаті угоди та договору виникають зобов'язання. Зобов'язання – це необхідність щось зробити або утриматися від здійснення чогось.

3. Зобов'язальне право

Норми зобов'язального права об'єднані в окрему книгу Цивільного кодексу України, яка регулює загальні засади встановлення, виконання та припинення зобов'язань, правові наслідки їхнього порушення, а також окремі види зобов'язань (договорів).

Безоплатні договори: договір дарування та безоплатне користування. Суб'єктами договору дарування є – дарувальник та одаровуваний. Згідно з договором, одна сторона дарувальник

передає іншій стороні обдаровуваній речі. У безоплатних договорах покористувався поверни назад.

Платні договори:

1. Договір купівлі-продажу, суб'єктами договору є - покупець та продавець.

2. Договір міни (мена) / бартеру – це обмін однієї речі на іншу.

3. Договір ренти, суб'єктами договору є – рентодатель та ренто одержувач. Рентодатель передає майно ренто одержувачу.

4. Договір довічного утримання, суб'єктами договору є – відчужувач (одна сторона) та набувач (інша сторона).

5. Оренда – суб'єктами договору є: орендодавець та орендоодержувач. Згідно з договором оренди майно переходить у тимчасове користування за оплату.

6. Договір найма, суб'єктами договору є - наймодавець та наймач.

7. Договір підряду, суб'єктами договору є - підрядник та замовник. Підрядник зобов'язується за кошти замовника зробити якусь річ.

8. Договір відшкодувального надання послуг, суб'єктами договору є - виконавець та замовник.

9. Договір перевезення, суб'єктами договору є – перевізник (одна сторона) та відправник (інша сторона). Перевізник зобов'язується доставити вантаж відправника до пункту призначення та видати його особі.

10. Кредитний договір, суб'єктами договору є – кредитодавець та позичальник.

11. Договір зберігання, суб'єктами договору є – зберігач та поклажодавець.

12. Договір прокату, суб'єктами договору є – наймодавець та наймач. За договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк.

13. Договір страхування, суб'єктами договору є – страховик та страхувальник.

14. Договір доручення, суб'єктами договору є - повірений та довіритель.

15. Договір комісії, суб'єктами договору є – комісіонер та комітент.

Список рекомендованої літератури

1. Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право. Київ: КНТ, 2006. 520 с.

2. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л. Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. К.: Знання, 2018. 583 с.

3. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.

4. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).

5. Правознавство: навч. посіб. /В.М. Олуйко, Р.І. Кондратьєв, Р.О. Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.

6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. К.: Освіта України, КНТ, 2018. 592 с.

Питання для самоконтролю

1. Яке місце займає цивільне право серед інших галузей права?
2. Дайте визначення цивільного права.
3. Чи відповідає держава за своїми зобов'язаннями?
4. Перелічіть способи захисту цивільних прав.
5. Якими способами особа може здійснювати самозахист цивільних прав?

Теми есе

1. Цивільне право: загальна характеристика цивільної правоздатності і цивільної дієздатності.
2. Цивільні права та юридичні обов'язки.
3. Поняття зобов'язань у цивільному праві.
4. Відповідальність у цивільному праві.

Теми презентацій

1. Роль судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні цивільного законодавства.
2. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.
3. Співвідношення права власності та інших речових прав.
4. Цивільна дієздатність фізичної особи.
5. Цивільна правоздатність фізичної особи.

ЛЕКЦІЯ 5. ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

План:

1. Загальна характеристика адміністративного права
2. Суб'єкти адміністративного права
3. Сфери управління адміністративного права
4. Адміністративна відповідальність

Ключові питання: адміністративна відповідальність, суб'єкти адміністративного права, сфери адміністративного права, адміністративне правопорушення

1. Загальна характеристика адміністративного права

Адміністративне право створено для того, щоб управляти. Державне управління - є серцем адміністративного права. Адміністративне право походить від латинського поняття «administrare», що означає «управляти» або «керувати». Держава управляє юридичними і фізичними особами за допомогою адміністративного права.

Предмет адміністративного права – це сфера соціальних відносин з державного управління.

Метод адміністративного права – це той засіб, завдяки якому відбувається державне управління. В адміністративному праві застосовується імперативний метод управління (наказовий, авторитарний, владний).

До теоретичної частини адміністративного права відносяться - джерела адміністративного права, суб'єкти тощо.

Держава управляє соціумом в якому є певні сфери: освітня,

юридична, медична тощо.

Адміністративна містить міри покарання за недотримання норм адміністративного права.

Джерела адміністративного права: нормативно-правові акти, індивідуально-правові акти, акти тлумачення права.

2. Суб'єкти адміністративного права

Суб'єкти адміністративного права – це люди або організації, які беруть участь у адміністративних відносинах.

Класифікація суб'єктів права:

- індивідуальні суб'єкти – фізичні особи;
- колективні суб'єкти - юридичні суб'єкти, держані організації, банки, фірми, компанії, медичні або освітянські установи тощо;
- органи виконавчої влади, вони займаються управлінням, є владними суб'єктами – судова, виконавча і законодавча влада;
- державні службовці.

3. Сфери управління адміністративного права

Політична сфера регулюється адміністративним правом та розглядає: порядок законно вийти на мітинг; порядок реєстрації політичної партії; реєстрацію кандидата на якусь посаду.

Економічна сфера регулюється адміністративним правом та контролює, як держава регулює видобуток корисних копалин, перевезення всередині держави.

Соціально-культурна сфера містить правила, що регулюють вищу освіту, державно-освітній стандарт, освітні програми, у яких вказано, про різні компетентності, наприклад компетентність комунікації, щоб здобувачі могли спілкуватися один з одним, або компетентності

знання, щоб здобувачі знали, що таке адміністративне право.

Юридична сфера управління регулюється Міністерством юстиції України.

Медична сфера управління регулюється Міністерством охорони здоров'я України.

4. Адміністративна відповідальність і адміністративне правопорушення

Відповідальність – це можливість особи нести несприятливі для себе наслідки за свої дії. Адміністративне право – це масив, який створений для керування. Соціум керує суб'єктами через коло соціальної відповідальності.

Соціальна відповідальність - відповідальність перед людьми і даними їм обіцянками.

Видом соціальної відповідальності - є юридична відповідальність. Юридична відповідальність - це заходи державного примусу до особи, відповідальної за протиправне діяння. Види юридичної відповідальності: кримінальна відповідальність, громадянська відповідальність, дисциплінарна відповідальність.

Ознаками адміністративної відповідальності є джерела, суб'єкти, тяжкість злочину.

Адміністративне правопорушення – це протиправна дія та бездіяльність фізичної або юридичної особи, за яке законодавством про адміністративні правопорушення встановлена адміністративна відповідальність.

Ознаками адміністративного правопорушення є об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Список рекомендованої літератури.

1. Адміністративне право: Навч. пос. /О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2018. 536 с.
2. Бойко М.Д. Трудове право України: Навчальний посібник. Вид.2-ге доповн. і перероб., К.: Атіка, 2018. 316 с. 16.
3. Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. – 5-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2018. 860 с. (Вища освіта ХХІ століття).
4. Бараннік Р.В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України. Навчальний посібник. К.: Дакор, КНТ, 2018. 348 с. 21.
5. Кишко-Єрлі О. Б. Правові підстави використання поновлюваних джерел енергії як різновиду природних ресурсів / О. Б. Кишко-Єрлі // Держава і право : зб. наук. праць. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. Вип. 41. С. 485–490. 10 27.
6. Краснова М.В. Компенсація шкоди за екологічним законодавством України (теоретико - правові аспекти): монографія / М.В. Краснова.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2018.-439 с.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає зміст публічного адміністрування як форми реалізації публічної влади?
2. Хто належить до суб'єктів публічного адміністрування?
3. У чому полягає зміст і сутність публічного інтересу?
4. Здійсніть відмежування адміністративного права від цивільного.
5. У чому полягає значення принципів адміністративного права?

Теми презентацій

1. Види реалізації адміністративно-правових норм.
2. Поняття механізму адміністративно-правового регулювання та характеристика його елементів.
3. Структура та класифікація адміністративно-правових норм.
4. Вимоги до застосування норм адміністративного права (законність, обґрунтованість, доцільність).

Теми есе

1. Наукові методи державного управління.
2. Держава як суб'єкт управління загальними процесами.
3. Юридична природа органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування: особливі та спільні риси.
4. Державні гарантії дії адміністративно-правових норм.
5. Адміністративно-правові відносини та їх види. Вертикальні і горизонтальні адміністративно-правові відносини.
6. Підстави виникнення, зміни та припинення адміністративно-правових відносин.

ЛЕКЦІЯ 6. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СІМЕЙНОГО ПРАВА

План:

1. Сімейне право: поняття, принципи, джерела
2. Укладання і припинення шлюбу

Ключові поняття: шлюб, сім'я, кодекс, розлучення, майнові відносини, право власності, суд, опікун

1. Сімейне право: поняття, принципи, джерела

Сім'я – це проєкт, який керується цивільним правом. Люди входять в цей проєкт добровільно, примусово, випадково тощо.

Зміст сімейного кодексу України:

Розділ I. Загальні положення

Глава 1. Сім'я. Регулювання сімейних відносин.

Глава 2. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів.

Розділ II. Шлюб. Права та обов'язки подружжя.

Глава 3. Загальні положення.

Глава 4. Державна реєстрація шлюбу.

Глава 5. Недійсність шлюбу.

Глава 6. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.

Глава 7. Право особистості приватної власності дружини і чоловіка.

Глава 8. Право спільної сумісної власності подружжя.

Глава 9. Права та обов'язки подружжя по утриманню.

Глава 10. Шлюбний договір.

Глава 11. Припинення шлюбу.

Розділ III. Права та обов'язки матері, батька і дитини.

Глава 12. Визначення походження дитини

Глава 13. Особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей.

Глава 14. Права батьків і дітей на майно.

Глава 15. Обов'язок матері, батька утримувати дитину та його виконання

Глава 16. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина та його виконання.

Глава 17. Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання.

Розділ IV. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Глава 18. Усиновлення.

Глава 19. Опіка та піклування над дітьми.

Глава 20. Патронат над дітьми.

Глава 20-1. Прийомна сім'я.

Глава 20-2. Дитячий будинок сімейного типу.

Розділ V. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Глава 21. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Глава 22. Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів.

Розділ VI. Особливості усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами, та іноземцями.

Розділ VII. Прикінцеві положення.

Шлюб - це союз чоловіка і жінки. У сімейному праві шлюб регулюється двома аспектами: укладання шлюбу і припинення шлюбу.

2. Укладання і припинення шлюбу

Для укладання шлюбу потрібні процедури: РАЦС (орган реєстрації актів цивільного стану); термін на обдумування 1 місяць; реєстрація шлюбу (Ст. 33. СКУ).

Умови укладання шлюбу:

1. Згода подружжя, необхідно, щоб обидві сторони дали згоду вступу до шлюбу (Ст. 24. СКУ).

2. Шлюбний вік 18 років (Ст. 22. СКУ).

3. Моногамія, перед укладанням шлюбу перевіряють подружжя не перебувають вони у реєстрованому шлюбі, якщо вони ще перебувають у реєстрованому шлюбі, то шлюб їм не укладуть. (Ст. 25. СКУ).

4. Родичі (кровозмішення, інцест), шлюб заперечений з батьками, з дітьми, з кровними братами, бабусями та дідусями (Ст. 26. СКУ).

5. Усиновлення створює між усиновлювачем і усиновленою особою правові відносини, подібні до родинних, тому між ними не допускається укладення шлюбу (ст. 26 Сімейного кодексу України).

6. Недієздатні – це юридичні недієздатні люди, котрі не усвідомлюють свої дії.

Шлюб завжди припиняється або гарно або погано. Припинення шлюбу «по-доброму» (Ст. 104. СКУ), тобто розірвання шлюбу в РАЦС, якщо є згода подружжя.

Якщо немає згоди подружжя, то шлюб розривається в суді (Ст.109 СКУ), або коли є коли майнові претензії, якщо є не повнолітні діти, то шлюб розривається лише в суді.

Список рекомендованої літератури

1. Мельник М.І. «Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність». К.: «Атіка», 2019. 576 с.

2. Правоохоронна та судова система України: збірник нормативноправових актів: Довідкове видання /Упорядник Ковальчук Є.О. Харків: вид-во «Бурун Книга», 2018. 352 с.

3. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В.Л Ортинського, проф. В.К. Грищука, М.А. Мацька. К.: Знання, 2018. 583 с.

4. Правознавство: навч. посіб. /В.М. Олуйко, Р.І. Кондратьєв, Р.О. Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.

5. Семарак О.С., Семарак І.О. Основи правознавства: Навч. посіб. - К.: Знання, 2018, 480 с. (Вища освіта ХХІ століття).

6. Сімейне право України: Навчальний посібник /За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2018. 200 с.

Питання для самоконтролю

1. Поняття «сімейне право» в системі права.
2. Розкрийте зміст материнства і батьківства як особистих немайнових прав подружжя.
3. Розкрийте зміст поняття «інтереси дитини».
4. Порядок встановлення та припинення опіки (піклування).

5. Охарактеризуйте права та обов'язки опікуна (піклувальника) у співвідношенні з правами та обов'язками батьків.

Теми есе

1. Класифікація юридичних фактів у сімейних правовідносинах.
2. Предмет і метод сімейного права.
3. Загальні засади регулювання сімейних відносин.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин.
5. Захист сімейних прав та інтересів.

Теми презентацій

1. Сімейний кодекс України.
2. Загальні принципи регулювання сімейних відносин.
3. Поняття та ознаки шлюбу. Умови укладення шлюбу.
4. Поділ майна подружжя. Види боргів подружжя.
5. Аліментні зобов'язання батьків щодо дітей.

ТЕМА 7. ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

План:

1. Предмет і джерела кримінального права України
2. Кримінально-процесуальне право України

Ключові поняття: криміналісти, злочин, суд, адвокат, покарання, судимість, кримінальна відповідальність, правосуддя

1. Предмет і джерела кримінального права України

Кримінальне право - це продовження адміністративного або публічного права. Є така галузь права, як адміністративне право, де є адміністративне право, там є інтереси держави. В адміністративному праві в середні ХІХ століття виокремилась важлива галузь - це кримінальне право.

Вчених, які займаються кримінальним правом називають – криміналістами.

Покарання – це несприятливі наслідки, котрі повинна людина перетерпіти за скоєння злочину.

Типи покарання:

- основні - обов'язкові роботи, обмеження волі, позбавлення волі на строк, смертна кара;
- додаткові – позбавлення нагород, грамот, штраф, позбавлення права займати певні посади.

Злочин – це винне досконале суспільно-небезпечне діяння, заборонене кримінальним кодексом під загрозою покарання.

Склад злочину - це сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують, згідно з кримінальним законом, певне суспільно небезпечне діяння як злочин.

Ознаки злочину:

1. Об'єкт - соціальні відносини, на які робить замах суб'єкт.
2. Суб'єкт - особа, яка вчинила злочин.
3. Об'єктивна сторона злочину характеризується такими її ознаками, як дія або бездіяльність, суспільно небезпечний наслідок, причинний зв'язок між ними, обставини часу і місця, спосіб, засоби і знаряддя вчинення злочину.
4. Суб'єктивна сторона: передбачає психологічне ставлення злочинця до злочину (умисел або необережність).

2. Кримінально-процесуальне право

Кримінально-процесуальне право похідне від кримінального права. Кримінальне право – це матеріальне право, в якому прописані склади злочину. Кримінально-процесуальне право – це право як ці кримінальні норми застосовуються у реальному житті.

Принципи кримінального права: призначення, розумний термін кримінального судочинства, судочинство здійснюється тільки судом, повага честі і гідності людини, змагальність сторін.

Учасники кримінально-процесуального права: суд, сторона обвинувачення (прокурор; потерпілий; слідчий), сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений, адвокат), додаткова група або інші учасники кримінального судочинства (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий тощо).

Різновиди доказів у кримінально-процесуальному праві - свідчення (підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, експерта, свідка), речові докази, документи тощо.

Людину судять у два етапи – досудове і судове. Досудове - порушення кримінальної справи, попереднє розслідування. Судове - попереднє слухання, підготовчий етап, судове слідство, дебати або суперечки сторін, вирок.

Список рекомендованої літератури

1. Кримінальне право України. URL: https://www.gp.gov.ua/userfiles/17__KK.pdf.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.
4. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).
5. Правознавство: навч. посіб./В.М. Олуйко, Р.І.Кондратьєв, Р.О.Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488с.
6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. К.: Освіта

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення кримінального права як галузі законодавства.
2. Що є завданням кримінального права України?
3. Визначити предмет кримінального права?
4. В чому полягають функції кримінального права?
5. Що складає систему кримінального права?
6. Які загальні принципи кримінального права України?

Теми есе

1. Поняття кримінального права як галузі законодавства, юридичної науки та навчальної дисципліни.
2. Аналіз принципів кримінального права України.
3. Звільнення від кримінальної відповідальності.
4. Звільнення від покарання та його відбування.
5. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

Теми презентацій

1. Предмет та способи шахрайства.
2. Загальна характеристика злочинів проти миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку.
3. Характеристика злочинів проти довкілля.
4. Види злочинів проти громадського порядку і моральності.
5. Загальна характеристика злочинів проти життя.

ТЕМА 8. ТРУДОВЕ ПРАВО

План

1. Поняття трудового права, предмет і джерела
2. Характеристика трудового правовідношення
3. Поняття трудового договору, умови його укладання

Ключові поняття: працівник, роботодавець, соціальне забезпечення, дискримінація, трудовий договір, оплата праці, фізична особа, юридична особа

1. Поняття трудового права, предмет і джерела

Трудове право є самостійною галуззю права, яка відрізняється від інших галузей права своїм специфічним предметом і методом правового регулювання. Воно регулює працю, без якої суспільство не може існувати. Однак трудове право регулює не всі відносини, пов'язані з працею, а тільки певне їх коло:

1. Суспільні трудові відносини, що виникають у зв'язку із застосуванням праці громадян. Трудове право регулює порядок виникнення, зміни й припинення трудових відносин працівників, робочий час і час відпочинку, питання нормування і оплати праці, основи внутрішнього трудового розпорядку підприємств, установ і організацій, заохочення і дисциплінарну відповідальність працівників тощо. Ці трудові відносини складають основну, однак, не єдину групу відносин, які регулюються трудовим правом.

2. Трудове право регулює також інші відносини, які безпосередньо пов'язані з працею, з суспільними трудовими відносинами і є похідними від них.

До них належать:

а) відносини з працевлаштування, які передують трудовим відносинам (вони регулюються Законом України "Про зайнятість населення");

б) колективні правові відносини, які випливають з трудових відносин; трудове право регулює порядок укладення, зміст колективних договорів та угод, які укладаються з метою регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників, власників і уповноважених ними органів; регулюють також відповідальність за порушення цих договорів і угод;

в) відносини з матеріальної відповідальності учасників трудового відношення за заподіяну шкоду;

г) відносини з вирішення трудових спорів (індивідуальних і колективних);

д) відносини з нагляду і контролю за охороною праці і за дотриманням трудового законодавства.

Раніше до предмета трудового права також належали:

- відносини соціального страхування, що випливають з трудових правовідносин, тобто питання матеріального забезпечення у разі тимчасової непрацездатності працівників;

- пенсійні відносини, які приходять на зміну трудовим відносинам. Однак у цей час ці відносини є предметом самостійних галузей права.

З урахуванням викладеного, предметом трудового права є комплекс суспільних відносин з праці, головними з яких є трудові відносини працівників і роботодавців.

Для виділення галузі права в самостійну галузь важливе значення має метод правового регулювання, тобто спосіб впливу на суспільні відносини. У трудовому праві застосовуються такі методи правового регулювання праці:

- дозвіл (наприклад, сторонам дозволяється на свій розсуд встановлювати строк трудового договору, передбачати неповну тривалість робочого часу);

- імперативний метод:

- а) наказ; він містить у собі розпорядження, які є обов'язковими для обох сторін трудових правовідносин (наприклад, питання охорони праці, в т. ч. жінок і неповнолітніх, обмеження понаднормових робіт);

- б) заборона (заборона застосування праці неповнолітніх на тяжких роботах і роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах; заборона залучати неповнолітніх до нічних, понаднормових робіт);

- 3) рекомендація (законодавчі акти містять рекомендації сторонам самим врегулювати певні відносини, однак ці рекомендації не є обов'язковими для них).

Крім того, методи правового регулювання поділяються на:

- державно-нормативний (регулювання відносин державними нормативними актами);

- колективно-договірний (локальний), тобто регулювання відносин за угодою сторін. Таке регулювання може здійснюватися колективним договором, що укладається між власником (або уповноваженим ним органом) і профспілковим або іншим органом,

уповноваженим на це трудовим колективом, правилами внутрішнього трудового розпорядку, положеннями про преміювання.

Трудове право має певну систему, структуру, тобто його норми об'єднуються в певні групи:

- загальна частина трудового права: до неї відносяться норми, які є спільними для всіх трудових відносин і визначають принципи правового регулювання, джерела, суб'єкти трудового права, правове положення профспілок і трудових колективів, порядок підготовки і укладення колективного договору;

- особлива частина включає норми, що регулюють певні питання, та входять до предмета трудового права: порядок виникнення, зміни і припинення трудових відносин, оплату праці, робочий час і час відпочинку, внутрішній трудовий розпорядок, дисциплінарну і матеріальну відповідальність працівників, охорону праці, порядок розгляду індивідуальних і колективних трудових спорів.

До джерел трудового права належать різні нормативно-правові акти:

Конституція України. Вона має найвищу юридичну силу, тому інші закони і нормативні акти не повинні суперечити їй.

Інші закони України, Постанови Верховної Ради України (наприклад, Кодекс законів про працю, Закони "Про зайнятість населення", "Про колективні договори і угоди", "Про оплату праці", "Про охорону праці", "Про відпустки").

Підзаконні акти:

а) укази і розпорядження Президента України (наприклад, Укази від 12 травня 1996 р. "Про невідкладні заходи по забезпеченню

своєчасної виплати заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат", від 28 серпня 1993 р. "Про службові відрядження за кордон посадових осіб органів державної виконавчої влади", від 9 січня 1996 р. "Про додаткові заходи з матеріального і морального заохочення працівників вугільної промисловості" та ін.);

б) постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України (наприклад, Постанови від 19 березня 1993 р. "Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що є загальнодержавною власністю", від 3 квітня 1993 р. "Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій");

в) інструкції, положення, накази міністерств і відомств (наприклад, "Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій", затверджене наказом Міністерства праці, Міністерства юстиції і Міністерства фінансів України від 28 червня 1993 р.; "Інструкція про порядок організації і проведення оплачуваних громадських робіт", затверджена наказом Міністерства праці України від 31 серпня 1993р., "Рекомендації про нормування праці в галузях народного господарства", затверджені Постановою Міністерства праці України від 19 травня 1995 р.);

г) накази і розпорядження нормативного характеру глав місцевої державної адміністрації, рішення органів місцевого самоврядування.

Соціально-партнерські угоди на державному, галузевому і регіональному рівнях.

Локальні (місцеві) правові акти є специфічним джерелом трудового права. Вони приймаються безпосередньо на підприємствах, в установах і організаціях за погодженням між власником (або уповноваженим ним органом) і трудовим колективом або профспілковим комітетом. Локальна норма творчість здійснюється з питань, визначених законом, і конкретизує загальні норми з урахуванням специфіки конкретного підприємства. При цьому локальні норми не можуть погіршувати положення працюючих в порівнянні з чинним законодавством про працю або суперечити цьому законодавству. До локальних актів відносяться колективний договір, правила внутрішнього трудового розпорядку, положення про структурні підрозділи підприємств, положення про преміювання, інструкцію з охорони праці.

Відповідно до Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України. У зв'язку з цим одним з джерел трудового права є норми міжнародного права: міжнародні договори, угоди, конвенції, ратифіковані Україною (наприклад, Конвенції Міжнародної Організації Праці, "Угода про співпрацю в області трудової міграції і соціального захисту працівників-мігрантів", укладена 1994 р. країнами СНД. Якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, ратифікованими Україною, встановлені інші правила в порівнянні із законодавством України, то повинні застосовуватися правила міжнародного договору або угоди.

2. Характеристика трудового правовідношення

Зміст відносин, що виникають з найманої праці, визначають самі учасники цих відносин. Однак цей зміст регулюється і спрямовується правовими нормами, які надають відносинам правову форму. Фактичні суспільні відносини, урегульовані нормами трудового права, стають трудовими правовідносинами. Вони виникають з моменту, коли працівник уклав з власником або уповноваженою ним особою трудовий договір і приступив до виконання своєї трудової функції.

Трудове правовідношення складається з трьох елементів: суб'єктів, об'єкта і змісту.

Суб'єктами правовідносин є працівники (громадяни, іноземці) і роботодавці (підприємства, установи, організації, власники створюваних юридичних осіб, фізичні особи, що надають роботу).

Суб'єктами трудових правовідносин є громадяни, які володіють трудовою правосуб'єктністю, тобто трудовою правоздатністю і дієздатністю.

Трудова правоздатність - це визнана державою здатність громадян мати трудові права і обов'язки; вона є рівною для всіх і визначається тільки особистою здатністю до праці. Трудова правоздатність, як правило, виникає з досягненням 16-річного віку. Як виняток, із згоди батьків на роботу можуть прийматися особи, які досягли 15 років. А у вільний від навчання час із згоди батьків допускається прийом на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійних навчально-виховних закладів, що досягли 14 років. Законом передбачена можливість обмеження трудової правоздатності; наприклад, за

здійснення певних видів злочинів за вироком суду особа може бути позбавлена права займати певні посади або займатися певною діяльністю (на строк від 2 до 5 років). Однак повне позбавлення права працювати не допускається.

Трудова дієздатність - це здатність громадянина і юридичної особи своїми діями здійснювати трудові права і обов'язки. Трудова дієздатність настає з того ж віку, що і правоздатність. Обмеження і позбавлення дієздатності допускається тільки в судовому порядку.

Об'єктом трудових правовідносин є відносини працівника з роботодавцем щодо використання його праці.

Змістом трудових правовідносин є конкретні суб'єктивні права і юридичні обов'язки кожної зі сторін, які визначені трудовим законодавством і взаємною угодою сторін.

Підставами виникнення трудових правовідносин є юридичні факти, тобто такі обставини, з якими закон пов'язує правові наслідки (виникнення, зміну і припинення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків). Юридичними фактами в трудовому праві виступають: трудовий договір (він є головною підставою виникнення трудових правовідносин), вибори на посаду, адміністративні акти призначення на посаду, адміністративні акти розподілу на роботу молодих робітників і молодих фахівців після закінчення деяких видів навчальних закладів і т.ін. (в трьох останніх випадках вказані акти приймаються не стороною виникаючих трудових відносин).

3. Поняття трудового договору, умови його укладення

Згідно із Законом України від 24.12.99 р. "Про внесення змін до Кодексу законів про працю України" КЗпП доповнений ст. 241

наступного змісту: "Реєстрація трудового договору. У разі укладення трудового договору між працівником і фізичною особою фізична особа повинна в тижневий строк з моменту фактичного допущення працівника до роботи зареєструвати укладений в письмовій формі трудовий договір в державній службі зайнятості за місцем свого мешкання в порядку, визначеному Міністерством праці та соціальної політики України".

Сторонами трудового договору виступають працівник, власник підприємства або уповноважений ним орган або фізична особа.

Трудовий договір є результатом взаємного волевиявлення сторін. Без взаємної волі сторін трудовий договір укласти не можна.

Працівником є будь-яка фізична особа, що володіє трудовою правою дієздатністю. Дані особи можуть стати суб'єктами трудового правовідношення лише в тому випадку, якщо здатні систематично виконувати певну міру праці, тому трудова дієздатність виникає з 16-ти років, але за згодою одного з батьків або особи, що його замінює. Можуть, як виняток, прийматися на роботу особи, що досягли 15 років, а в деяких випадках - і з 14-ти років (при умові виконання ними легкої роботи, що не заподіює шкоди здоров'ю і не порушує процес навчання, у вільний від навчання час) зі згоди одного з батьків або особи, що його замінює (ст. 188 КЗпП України). Іншою стороною трудового правовідношення, що надає громадянам роботу, можуть бути підприємства, установи, організації (різних форм власності), підприємці, громадянські об'єднання, релігійні організації.

Змістом трудового договору є умови, передбачені сторонами з приводу реалізації права на працю. Потрібно розрізнявати умови, що

встановлюються законодавством, і умови, що виробляються сторонами. Останні, в свою чергу, поділяються на необхідні (обов'язкові) і додаткові (факультативні).

Необхідними є такі умови, з яких сторони повинні обов'язково домовитися. Якщо з них не буде досягнута згода, то не буде укладений трудовий договір.

Додаткові умови - це домовленості про надання гуртожитку, службового транспорту і т.п. Відсутність погодження з цих умов не виключає можливості існування трудового договору.

Трудові договори можуть бути укладені на різні строки:

- на невизначений строк;
- на визначений строк, встановлений за угодою сторін;
- на час виконання певної роботи (ст. 23 КЗпП України).

Список рекомендованої літератури

1. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.
3. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).
4. Правознавство: навч. посіб./В.М. Олуйко, Р.І.Кондратьєв, Р.О.Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488с.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте соціальну функцію трудового права.

2. Розкрийте засади ієрархічної структури джерел трудового права.
3. Розкрийте правовий статус неповнолітніх працівників.
4. Яка процедура звільнення працівника у разі систематичного порушення трудової дисципліни?
5. В чому відмінність між термінами «соціальне забезпечення» і «соціальний захист»?

Теми есе

1. Класифікація джерел трудового права України.
2. Підстави виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин.
3. Колективний трудовий договір.
4. Соціальні зобов'язання держави як гарантія права людини на соціальне забезпечення.

Теми презентацій

1. Міжнародні акти, які є джерелами трудового права України.
2. Право працівників на відпочинок.
3. Порядок нарахування та виплати заробітної плати.
4. Державна служба зайнятості, її права і обов'язки.

ТЕМА 9. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ПЕРСПЕКТИВИ – РИЗИКИ – СПОДІВАННЯ

План:

1. Українське законодавство стосовно порушень академічної доброчесності: поняття та правові засади
2. Європейська культура академічної доброчесності

Ключові поняття: фабрикація, фальсифікація, академічний плагіат, самоплагіат, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

1. Українське законодавство стосовно порушень академічної доброчесності: поняття та правові засади

Питання плагіату, фабрикації або фальсифікації є проблемою не тільки України, це проблема академічного світу в цілому. Існують певні психологічні аспекти, коли людина дізнається про плагіат вона може стикатися з певними викликами страху або думками про, те що не правильно робити повідомляти про плагіат. Ці речі мають бути подолані, бо якщо приклади плагіату, фабрикації або фальсифікації не будуть викриватися, то це призведе до того, що вони будуть поширюватися. Питання, які пов'язані з порушенням доброчесності на жаль можна спостерігати на всіх щаблях академічної ієрархії. Отже, треба боротися зі студентським, аспірантським плагіатом і з тим що відбувається на найвищих щаблях.

Різновидами порушень академічної доброчесності в Україні є: фабрикація та фальсифікація, академічний плагіат, само плагіат, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та / або відтворення опублікованих текстів (оприлюднення творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства (ч. 4 Ст. 42. Закон України «Про освіту»).

Науковий результат – нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу.

Відтворення одного чужого речення без посилання визначено плагіатом: «відтворення в тексті наукової роботи без змін, з незначними змінами, або в перекладі тексту іншого автора, обсягом від речення і більше, без посилання на автора відтворення тексту».

Перефразований або переказаний своїми словами чужий текст все одно є плагіатом: «є плагіатом відтворення в тексті наукової роботи, повністю або частково, тексту іншого автора через його перефразування чи довільний переказ без посилання на автора відтвореного тексту».

«Якщо в оцінюваній науковій роботі наведено п'ять або більше цитат з третіх джерел саме чи майже в такому обсязі, як вони наведені в іншому джерелі, без вказування на це джерело як джерело, з якого запозичені відповідні цитати».

Будь-яку інформацію необхідно супроводжувати посиланням, за винятком загальновідомої інформації: «будь-яка наведена в тексті

наукової роботи науково-технічна інформація має супроводжуватися чітким вказуванням на джерело, з якого взята ця інформація. Винятки припускаються лише для загальновідомої інформації, визнаної всією спільнотою фахівців відповідного профілю.

Питання плагіату є чітко визначеними сучасними українськими правовими нормами, є закон «Про освіту» де все прописано. Якщо потрібно розібратися з деталями є документи, які це розтлумачують.

2. Європейська культура академічної доброчесності

В кодексі поведінки чесності дослідження зазначені фундаментальні принципи академічної доброчесності: надійність, чесність, повага, відповідальність.

Надійність полягає у забезпеченні якості досліджень, що показано в структурі методології, аналізу та використанні ресурсів.

Чесність у розробці, проведенні, перегляді, звітуванні та комунікації, щодо досліджень у прозорий, чесний, повний і неупереджений спосіб.

Повага до колег, учасників досліджень, суспільства, екосистем, культурної спадщини та навколишнього середовища.

Відповідальність за дослідження від ідеї до публікації, за його керівництво та організацію, навчання, нагляд і наставництво, а також за його ширший вплив. Питання відповідальності не є єдиним у діяльності вченого, є питання які пов'язані з науковою етикою.

Список рекомендованої літератури

1. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.

2. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцова, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).

3. Правознавство: навч. посіб. /В.М. Олуйко, Р.І. Кондратьєв, Р.О. Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.

4. Роль правових актів Європейського суду з прав людини в кримінальному процесі України. *Проблеми законності: зб. наук. праць.* № 150, 2020. С. 233-243.

5. Семарак О.С., Семарак І.О. Основи правознавства: Навч. посіб. К.: Знання, 2018, 480 с. (Вища освіта ХХІ століття).

6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. К.: Освіта України, КНТ, 2018. 592 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Закон України "Про освіту".
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

2. Про наукову та науково-технічну діяльність.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

3. РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18#Text>

Питання для самоконтролю

1. Як Ви вважаєте: чому далеко не всі дослідники бажають говорити про академічну доброчесність?

2. Скільки має бути запозичень, щоб це законом було визначено як плагіат?

3. Якщо чужий текст перефразований або переказаний своїми словами чи є його запозичення плагіатом?

4. Якщо запозичена цитата з іншого джерела без вказування тексту - посередника, чи є це плагіатом?

5. Яку інформацію необхідно супроводжувати посиланням?

Теми есе

1. Роль академічної доброчесності в системі університетської освіти.

2. Поняття та види плагіату.

3. Дотримання права інтелектуальної власності - прояв академічної доброчесності.

4. Плагіат - крадіжка інтелектуальної власності.

Теми презентацій

1. Етично - юридична проблема академічної доброчесності.

2. Дотримання принципів академічної доброчесності у закладах вищої освіти.

3. Академічна доброчесність у вищій освіті

4. Академічна доброчесність у фаховій підготовці педагога та економіста.

5. Академічне шахрайство проблема наукової спільноти.

ТЕМА 10. ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО

План:

1. Поняття та місце підприємницького права в системі права.
2. Система, метод та джерела підприємницького права.

Ключові поняття: договір, конкуренція, підприємництво, господарське законодавство, економіка, закон, право власності.

1. Поняття та місце підприємницького права в системі права.

Підприємницьке право як підгалузь права – це сукупність норм, які регулюють підприємницькі відносини і тісно пов'язані з ними непідприємницькі (некомерційні) відносини, а також відносини з державного регулювання підприємницької діяльності

Предмет підприємницького права як підгалузі права – правові відносини, що виникають у підприємницькій діяльності.

Завдання підприємницького права:

- унормування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності;
- унормування відносин контролюючих органів і суб'єктів господарювання;
- захист прав і законних інтересів усіх суб'єктів права.

Мета унормування підприємницьких відносин – досягнення публічних інтересів держави, територіальної громади та приватних інтересів суб'єктів господарювання та фізичних осіб як учасників господарських відносин.

Норми підприємницького права в залежності від вибраного критерію підрозділяються на:

- вихідні правові норми (норми-принципи, норми - дефініції) і норми - правила поведінки;
- регулятивні та охоронні;
- загальні і спеціальні;
- матеріальні і процесуальні;
- імперативні, диспозитивні, заохочувальні;
- норми загальної дії, обмеженої дії і локальні норми.

Функції підприємницького права: регулятивна, охоронна та попереджувальна.

Регулятивна функція – підприємницьке право регулює суспільні відносини, пов'язані із здійсненням підприємницької діяльності суб'єктами підприємницької діяльності.

Охоронна функція – норми підприємницького права встановлюють санкції за порушення прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів правовідносин.

Попереджувальна функція – підприємницьке право включає інститут відповідальності, через який здійснюється вплив на поведінку учасників підприємницьких відносин.

2. Система, метод та джерела підприємницького права

Метод підприємницького права - дозвільний метод (для суб'єктів підприємницької діяльності – «дозволено все, що не заборонено законом»), (для органів влади – «дозволено те, що встановлено законом»).

Система підприємницького права – об'єктивно зумовлена і узгоджена у складових частинах внутрішня організація підприємницького права.

Складові системи підприємницького права: інститути підприємницького права та норми підприємницького права (джерела підприємницького права).

У законодавстві, що регулює підприємницьку діяльність, можна виокремити п'ять блоків нормативно-правових актів:

1) Конституція України у тих нормах, які стосуються економічної системи країни. Наприклад, ст.12: "Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом"; ст.42, де вказується: "Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом". "Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів"; інші норми, котрі регулюють підприємницьку діяльність;

2) блок із 313 законів, що регулюють підприємницьку діяльність. Серед них визначальними є домінуючі закони "Про підприємництво", закони "Про захист економічної конкуренції", "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності", "Про державну підтримку малого підприємництва", «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» та ін. У цей же блок входять

кодифіковані законодавчі акти, які містять норми про підприємництво, крім Цивільного кодексу України;

3) Цивільний кодекс України у тих нормах, які стосуються підприємницької діяльності, наприклад гл.3, ст.41—61 — "Угоди"; гл.4, ст.62—70 — "Представництво і довіреність", розд.2 — "Право власності"; ст. 151—471 — "Зобов'язальне право" тощо. Норми Цивільного кодексу України виділяються в окремий блок, оскільки регулювання приватних інтересів підприємців є важливим для отримання підприємницького доходу;

4) підзаконні нормативно-правові акти, які видає Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади. Станом на 1 грудня 2003 р. їх існує 31194 (!). Серед них слід зазначити Укази Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва", "Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності", "Про деякі заходи з регулювання підприємницької діяльності", "Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності", "Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва", "Питання Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва", "Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності", постанову Кабінету Міністрів України "Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності", наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва "Про затвердження Положення про контроль за додержанням порядку проведення

державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності органами державної реєстрації" тощо;

5) підзаконні нормативно-правові акти Автономної Республіки Крим, а також нормативно-правові акти органів місцевої влади. Станом на 1 грудня 2002 р. їх існує 2009. Така невелика кількість нормативно-правових актів цього блоку пояснюється тим, що комп'ютерна правова система "Нормативні акти України" просто їх не отримує. їх значно більше, оскільки згідно зі ст.143 Конституції України "...Територіальні громади села, селища, міста затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю...". Як свідчить практика, органи місцевого самоврядування активно використовують конституційні положення, особливо щодо встановлення місцевих податків і зборів. Згідно з даними, наведеними головою Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва О.В.Кужель, "...кожна обласна державна адміністрація в середньому лише за один рік видавала близько 6000 різноманітних регуляторних актів, майже половина з яких певною мірою стосувалася регулювання діяльності суб'єктів підприємництва.

Список рекомендованої літератури

1. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери. 10-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.
2. Правознавство: Навч. посіб. /С.В. Дрожжина, О.О. Одінцева, В.О. Кондратьєв та ін.; За ред. С.В. Дрожжиної. К.: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).
3. Правознавство: навч. посіб. /В.М. Олуйко, Р.І. Кондратьєв, Р.О. Стефанчук та ін.; за ред. Р.І. Кондратьєва. К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.
4. Роль правових актів Європейського суду з прав людини в кримінальному процесі України. *Проблеми законності: зб. наук. праць.* № 150, 2020. С. 233-243.
5. Семарак О.С., Семарак І.О. Основи правознавства: Навч. посіб. К.: Знання, 2018, 480 с. (Вища освіта ХХІ століття).
6. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підручник. К.: Освіта України, КНТ, 2018. 592 с.

Питання для самоконтролю

1. В яких значеннях використовується поняття «підприємницьке право».
2. Розкрийте сутність підприємницького права як галузі права.
3. Що таке «підприємницьке законодавство»?
4. Які класифікації норм підприємницького права Вам відомі?
5. Дайте визначення поняття «норми - дефініції» та «вихідні норми».
6. В чому відмінність між термінами «підприємницьке право» і «підприємницька діяльність»?

Теми есе

1. Класифікація джерел підприємницького права України.
2. Ліцензування підприємницької діяльності.
3. Система підприємницького права.
4. Метод підприємницького права.

Теми презентацій

1. Правовий режим майна державного і комунального підприємств.
2. Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб.
3. Поняття та характеристика процедури банкрутства.
4. Реорганізація суб'єктів підприємницької діяльності.
5. Патентування підприємницької діяльності.

ПІСЛЯМОВА

Проблема співвідношення галузі права та галузі законодавства є однією з найважливіших, і чи не найбільш дискусійних проблем у сучасній теорії права. Адже вона пов'язана з інтерпретацією та розумінням найголовніших, базових принципів функціонування суспільства і держави, їхнього устрою, життєдіяльності націй, взаємовідносин соціальних верств, життя кожної конкретної особистості. Дискусії щодо «природних й невідчужуваних» її прав і свобод, щодо «недоторканості» та «святості» її й, взагалі, будь-чиєї приватної власності, про справедливе судочинство та незалежність громадянського суспільства від держави, про вільну пресу й засоби масової інформації, розподіл влади та місцеве самоврядування – усього того, до чого разом з багатьма країнами світу прямує сьогодні й Україна, у своєму корінні невід'ємно пов'язані з цінностями демократії - свободою, рівноправством, братерством і гуманізмом. Втілені у правові норми, вони забезпечують у демократичних країнах сьогоdnішнього світу і право на життя, і право на недоторканість особи, і право на свободу пересування та вибір місця проживання, на свободу совісті та віросповідання тощо. Інші суттєві права, права соціально-економічного та політичного характеру також ґрунтуються й певною мірою залежать від громадянського, теоретичного, світоглядного, ідеологічного та політико-державницького розуміння та інтерпретації правових цінностей.

Таке розуміння є надзвичайно важливим ще й тому, що ХХІ сторіччя потребує нагального переосмислення з позицій сучасності усіх попередніх ціннісних передпозицій, що рухаються від уявлень

про абстрактне громадянське суспільство, необмежений лібералізм та ринкову стихію до все більш соціально орієнтованої і державно регульованої ринкової економіки, «організованої демократії» та подальшої гуманізації громадянського суспільства.

В Україні ми також маємо сьогодні історично особливий період трансформації суспільства, який торкається й зачіпає усі суттєві ціннісні передпозиції й постулювання. Надзвичайний ступінь соціального розмежування різних верств населення з огляду на особливості отримання й перерозподілу прибутків суспільного виробництва, тіньова економіка, монополізація влади, корупція та інші негаразди й суперечності суспільного розвитку всебічно посилюють вплив та подовжують існування у громадянському суспільстві ціннісних пріоритетів минулого, зокрема, й ідеологем авторитарного соціалізму, заснованих на ошуканій вірі людей щодо ліквідації експлуатації, соціального рівноправ'я та справедливості.